

ADAPTÁCIA ANGLICKÝCH ODBORNÝCH TEXTOV A JAZYKA ADAPTATION OF SPECIAL ENGLISH TEXTS AND LANGUAGE.

Mária Užáková

Adresa autora:

PhDr. Mária Užáková, Ph.D., Katedra jazykov, Slovenská poľnohospodárska univerzita, Tr. A. Hlinku 2, 94976, Nitra, SR.

Anotácia:

Príspevok sa zaoberá adaptáciou anglických odborných textov pre nižšie vedomostné stupne ovládania anglického jazyka ako cieľového jazyka cudzojazyčnej výučby na technických vysokých školách. Vychádzame z poznatkov získaných v rámci výskumu prezentovaného v našej kandidátskej dizertačnej práci, pedagogickej praxe a autorov zaoberajúcich sa touto problematikou.

V súčasnosti sa otázke adaptovania odborných textov opäť venuje pozornosť, čo súvisí s požiadavkou výučby odborného jazyka aj na nižších stupňoch pokročilosti v jazyku (základný, stredne pokročilý), najmä na fakultách SPU, ktorých učebné plány umožňujú začínať základným alebo stredne pokročilým stupňom výučby cudzieho jazyka. Diskusia k tejto problematike je rozdelená do dvoch častí: textová časť (žánrové obrázky) a jazyková časť (lexikálne, sémantické a syntaktické javy).

Abstract:

The paper deals with the adaptation of English special texts tailored to lower proficiency levels of teaching English as a target language at technical universities. It is partly based on the results presented in our dissertation thesis, our experience from teaching English as well as authors dealing with these issues.

At present, a great attention is paid to the issues of texts adaptation, which results from the requirement of teaching English for specific purposes also at lower levels of second language proficiency (elementary, intermediate), mainly at those faculties of the Slovak Agricultural University whose curricula allow to study the second language from the beginning or at the intermediate level. The discussion on this problem has been divided into two parts: textual part (genre pictures), and linguistic part (lexical, semantic and syntactic phenomena).

Kľúčové slová: lingvistická a textová adaptácia anglického odborného textu, stupeň pokročilosti v cudzom jazyku, lexikálne, sémantické a syntaktické javy, žánrové obrázky

Key words: linguistic and text adaptation of special English texts, foreign language proficiency, lexical, semantic and syntactic phenomena, genre pictures

Úvod

Na medzinárodnej vedeckej konferencii Agrárni perspektívy VII, ktorá sa konala v Prahe 17.-18. septembra 1998 sme sa v svojom príspevku zaoberali komunikatívnou hodnotou "motta" vo vzťahu k odbornému textu, kde sme konštatovali, že " v úvode odborného textu použitá obrazná citátová konštrukcia má funkciu sumarizujúcu

obsah a organizujúcu želaným spôsobom prijímateľovo vnímanie textu, t.j. aluzívne supluje úlohu tzv. abstraktu alebo súhrnu ako základnej kondenzovanej informačnej jednotky v odbornom texte” (Užáková 1998, 1007). Zvyk uvádzať ako mottá citáty autorít (zatiaľ vo väčšine prípadov nociónálneho, neobrazného charakteru) sa postupne prejavuje aj v slovensky písaných odborných textoch. Pravdepodobne by sa dal zostaviť zoznam najcitovanejších autorov a výrokov, ako aj funkcií, ktoré na substráte nového textu plnia. Na tomto mieste by sme chceli predovšetkým poukázať na snahu autorov odborných textov priblížiť svoje texty čitateľom, čo sa odráža aj v intencii zvolených citátov. Tak napríklad Zbierka 500 riešených úloh z geometrie autorov Križalkovič-Cuninka-Šedivý (Alfa 1970) okrem iných uvádza Pascalov citát: “Cieľ geometrie je taký vážny, že je užitočné nevynechať príležitosť, aby sme ho urobili trochu zaujímavým”.

Snaha po priblížení “vážnych” problémov jednotlivých vied zaujímavou formou čitateľom odborných textov je problémom adaptácie odborných textov, a tým aj jazyka, na úroveň čitateľskej percepcie, typickej pre tvorbu učebníc. Sleduje sa tým predovšetkým psychologicko-pedagogický zámer. Na úrovni dospelého čitateľa odborných textov k tomu môže pristupovať zámer komerčný, snaha po odbyte “informačného tovaru”, ktorá nie je zanedbateľná ani z hľadiska nami skúmaných textových prejavov. Rozhodne sa množia pokusy spopularizovať odbornú problematiku rôznymi formami s obrazno-komunikatívnymi podtónmi, čo sa musí prejavovať i na forme odborného jazyka. Vznikajú paralelne viaceré druhy označení pre tú istú opisovanú realitu – symbolické (od matematických formúl cez terminologické pomenovania k polotermínom a “luxusným metaforám”) a ikonické grafy, diagramy, ale aj “žánrové obrázky”.

Žánrové obrázky ako forma adaptovaného textu.

Uvedieme príklad odborného textu, ktorý má ako celok podobu komunikatívneho obrazného konštruktú. Ide o text *Genetics in Cartoons* amerických autorov L. Gonicka a M. Wheelisa (ukážky sú z propagačného letáku vydavateľstva Paul Parey, kde kniha vychádza v nemeckom preklade prof. Grafa). V informácii pre čitateľa sa hovorí o zjednodušení textu, no pritom o prezentovaní základov genetiky vo forme, ktorá sa rýchle zapamätáva. Kniha sa doporučuje ako doplnok k príliš detailným a nudným učebniciam. Zdôrazňuje sa, že pojmy klasickej i modernej genetiky sa tu vysvetľujú jednoznačne až dvojznačne. Základy genetiky sú podané exaktne, a pritom humorne. Spôsob humornej prezentácie základov istých zákonitostí sa stal populárnym zvlášť od čias vydania prác anglického profesora ekonomiky C. N. Parkinsona v 60. rokoch. Prácu, z ktorej uvádzame ukážky vo forme opisu, pretože kvalita obrázkov v letáčku nie je reprodukovateľná, možno považovať za špecifický americký “comicsový” variant tohto anglosaského sklonu.

Komentár k obr. 1-2-3 s témou vývoja genetického myslenia:

1. Počas svojich štúdií si naši predkovia prirodzene museli všimnúť jedného: niektoré veci sa **rozmnožujú**.
Ľudia to robia (obrázok) ... Mamuty to robia (obrázok) ... a pre primitívny mozog mohli aj kamene “privádzať na svet” kamienky! (obrázok)
2. Mnohí učitelia predpokladali, že naši predkovia nevideli žiadnu súvislosť medzi sexom a rozmnožovaním. Deväť mesiacov medzi počatím a pôrodom bol zrejme dosť dlhý čas na to, aby pomýlil aj najchytrejších mysliteľov doby kamennej ... a čo má sex spoločného s rozmnožovaním kameňov? (obrázok) – pračlovek rozmýšľa; pozorujúc dva kamene: “Celé týždne ich už pozorujem a myslím si, že táto teória v nás vzbudzuje skepsu. Keď **muži** prehliadali túto súvislosť, museli si snáď aspoň **ženy** všimnúť, čo sa deje s ich telom?! (obrázok – dve ženy sa zhovárajú, jedna z nich očividne tehotná, hovorí: “Videla si už niekedy niečo tak komického? Vždy nejaký čas po sexe ...” – ukazuje na zaoblené telo. Druhá, s dieťaťom v náručí, odpovedá:

“Veru, k deťom možno prísť len tak”. Zatiaľ muž sediaci opodiaľ nad dvoma kameňmi, ktoré z uvedeného hľadiska pozoruje, nalieha na tieto nerasty: “No, čiňte sa, nezdráhajte sa!”).

3. (obrázok: muž z doby kamennej drží za ruku ženu z doby kamennej a nežne hovorí: “Aj zvieratá to robia s ixami a ypsilonmi?”) – Komentár (s obrázkom): Nemusí to tak byť. Jestvuje mnoho možností prejavu rozdielnosti pohlaví, hoci vo väčšine zvieracích druhov je to ako u človeka. Ale pri vtákoch je to presne naopak. (obrázok: XX – samček, SY – samička). Ale včely (bee) sú skutočne bizarné (bee-zarre). Samčeka sa vyvíjajú z **neoplodnených** vajíčok. Sú **HAPLOIDné**, kým všetky samičky sú **DIPLOIDné** (t.j. väčšina roja). Inak nemajú včely žiadne špecifické pohlavné **chromozomy**. (obrázok: včela - robotnica hovorí trúdovi: “Počúvaš ma konečne, Bručko? Niekedy si myslím, že si tu len z polovice”. Trúd odpovedá: “Ha?”).

Sumarizujúc problematiku tejto časti treba povedať, že uvedené žánrové útvary (citát, motto, žánrové obrázky) sa tradične považujú za štylistické prostriedky výstavby textu, za jeho ozvláštnenie. Citáty vo funkcii mott v úvodných častiach monografie alebo jednotlivých kapitol by sme mohli zaradiť medzi *extrovertné žánre čitateľských metatextov*, ktoré vychádzajú od čitateľského subjektu a smerujú k autorskému alebo inému subjektu (Popovič – Kopál 1976, 105). Cez ne sa realizuje najprv vzťah autora danej publikácie ako čitateľa k hodnotovým vlastnostiam originálu, z ktorého vyberá. Autor sa v úlohe tvorcu projektuje a vypovedá aj cez využívanie vybraných citátov, ktorým dáva v rámci nového textu (adaptovaného textu) iný rozmer a fungovanie. Nie menej dôležitá je aj otázka rozsahu adaptovaných textov. Delenie adaptácií, ktoré sa týka rozsahu môže byť podľa Popoviča:

1. $Pt > At$, čiže adaptované texty (At) môžu byť reprodukciou prototextov (Pt), nastáva zjednodušenie v tematickej i jazykovej rovine.
2. $Pt = At$, kedy adaptované texty sú ekvivalentné s prototextami.
3. $Pt < At$, kedy adaptované texty sú rozširujúce, t.j. rozšíri sa tematická i jazyková rovina textu (Popovič 1974).

Uvedený príklad z genetiky je medziznakovým (intersemiotickým), vnútro-literárnym prekladom (prepísaním v rámci jedného jazykového systému). Z hľadiska rozsahu je to prvý typ adaptácie ($Pt > At$), t.j. je reprodukciou prototextu učebnice genetiky so zjednodušením v tematickej i jazykovej rovine.

Lingvistická adaptácia

Adaptácia originálnych materiálov pre jazykové vyučovanie je “half art, half science” ako konštatuje Darian v ostatnom čísle časopisu English teaching Forum (Darian 2001, 2). Z lexikálnej stránky je v originálnom texte prevaha ťažkých slov a fráz latinského a gréckeho pôvodu, ktoré však slovenskému študentovi robia menej problémov než, podľa uvedeného autora, “ľahšie slová anglo-saského pôvodu”. Na príklade frázových slovies môžeme dokumentovať, že pre cudzinca (predovšetkým z európskeho kultúrno-spoločenského kontextu) je samozrejme prehľadnejší výraz *reduce* než *cut down*, *continue* než *go on*, pretože ide o internacionalizmy s takými všeobecne používanými variantmi ako *redukovať*, *kontinuita* atď. Z toho vyplýva, že pre študenta v našom kontexte je vhodnejšia adaptácia frázových slovies uvádzaním ich parafráz. Nemožno preto súhlasiť s citovaným autorom, že “greater exposure to Anglo-Saxon words means there’s better chance that the learner knows the Anglo-Saxon word than its Latin counterpart in English (c.d., 3). Preto navrhuje napr. nasledovné adaptácie na lexikálnej úrovni:

Original: *The writer should prepare the manual in consultation with the department that needs it.*

Rewrite: *The author should prepare the manual **after taking with** the department that needs it.*

Možno však súhlasiť so sémantizáciou termínou nie pomocou definícií, ale cez synonymá, parafrázy, príklady a vizualizáciu na stredne pokročilom stupni štúdia jazyka. Tento prístup uplatňujeme v našej pedagogickej praxi a je čiastočne predmetom príspevku predneseného na Agrárnych perspektívach VI (Užáková – Užák, 1997, 541-544).

Pri vyučovaní cudzieho jazyka na vysokých školách technického typu by mal učiteľ rozvíjať zručnosť čítania novín už na stredne pokročilom stupni a oboznamovať študentov s frekventovanou žurnalistickou lexikou. O dôležitosti a predpokladoch úspešnej práce s novinami sa zmiňujeme na inom mieste (Užáková-Maďarová 2000, 94-96). Možno však odporúčať aj adaptačné cvičenia, kde v prvej fáze nacviku používame štandardné lexikálne prostriedky a v druhej fáze použijeme substitučné žurnalizmy. Napr. študenti majú nájsť partnerov z oblasti žurnalistickej lexiky k neutrálnym slovám. V druhej etape adaptujú text dopĺňaním neutrálnych slov do textu, ktoré neskôr nahrádzajú žurnalistickou lexikou. V konečnom dôsledku tak dostávajú pôvodný novinový článok, ktorý porovnávajú s neutrálnym variantom.

Problematika adaptácie textov zahŕňa aj modifikáciu komplexných syntaktických štruktúr, signálov prehovoru a hlavne otázku redundancie, ktorá je integrálnou súčasťou jazyka. Redundanciu k textu využívame hlavne pri dôležitých alebo obtiažných pojmoch, napr. ako sme vyššie uvieli pri vysvetľovaní termínov a realizujeme ju cez príklady, vizuálny materiál alebo parafrázu.

Na záver možno súhlasiť s Darianom, že adaptácia pôvodných materiálov je veľmi citlivá oblasť a mnoho komplikovanejšia ako sme sa pokúsili naznačiť v našom príspevku alebo ako je analyzovaná v autorovom článku. Problém spočíva predovšetkým v otázke, či adaptáciou na úrovni lingvistickej alebo textovej nedochádza aj k zjednodušovaniu kognitívnych a myšlienkových procesov. Ak sa rozhodneme pre adaptáciu, potom nezáleží na tom, aký zdroj materiálov používame a za akým účelom ho využívame, je potrebné venovať pozornosť všetkým jazykovým rovinám ako aj prvkom prehovoru.

Literatúra:

- DARIAN, S.: Adapting authentic materials for language teaching. In : English Teaching Forum, April 2001.
- POPOVIČ, A. : Teória metatextov. Nitra 1974.
- UŽÁKOVÁ, M. : Komunikatívna hodnota "motta" vo vzťahu k textu. In : Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Agrární perspektívy VII. Díl II. Praha, 17. – 18. září 1998.
- UŽÁKOVÁ, M. – MAĎAROVÁ, Ľ. : Využitie novinových článkov vo výučbe odborného jazyka. In : Teaching Foreign Languages to Adults. Conference Proceedings. Nitra 12th and 13th July, 2000.
- UŽÁKOVÁ, M. – UŽÁK, D. : Anglické synonymá v teórii a praxi. In : Sborník prací z vědecké konference Agrární perspektívy VI. Praha, 23. – 24. září 1997.
- UŽÁKOVÁ, M. : Lingvisticko-komunikatívna charakteristika frazeologizmov v anglickom odbornom texte. Kandidátska dizertačná práca. FF UK Bratislava 1985.